

Сірук Олексій, ст. магістратури історико-філологічного факультету; науковий керівник – к.і.н., доцент Снігур А.А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА У НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЦЬКОМУ РУСІ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В 1890-1918 РОКАХ

***Анотація.** У статті досліджено події національно-державницького руху кінця XIX – початку XX століття на західноукраїнських землях. Розкрито історичні відомості щодо зародження перших політичних партій. Проаналізовано політичні програми партій та основні аспекти їх подальшої державницької діяльності. Акцентовано увагу на здобутках політичних діячів, попри постійну боротьбу із іноземними загарбниками. Обґрунтовано позитивний вплив політичного чинника на розвиток національно-державницького руху на західноукраїнських землях.*

***Ключові слова:** національно-державницький рух, партія, держава, політика.*

***Аннотация.** В статье исследованы события национально-государственного движения конца XIX – начала XX века на западноукраинских землях. Раскрыты исторические сведения о зарождении первых политических партий. Проанализированы политические программы партий и основные аспекты их дальнейшей государственнической деятельности. Акцентировано внимание на достижениях политических деятелей, несмотря на постоянную борьбу с иноземными захватчиками. Обоснованно положительное влияние политического фактора на развитие национально-государственного движения на западноукраинских землях.*

***Ключевые слова:** национально-государственное движение, партия, государство, политика.*

***Annotation.** This article explores the events of national statehood movement of the late XIX – early XX century in the West Ukrainian lands. The historical information about the origin of the first political parties is analyzed. Particular attention is paid to political manifestos and key aspects of their future statehood. The achievements of politicians, despite the constant struggle against foreign invaders are emphasized. The impact of political factors on the development of national statehood movement in the Western Ukrainian lands is followed.*

***Keywords:** nation-state movement, the party, the state, politics.*

В історії України знайдеться чимало моментів, коли українці завдяки широкій громадській та культурній діяльності прагнули перетворитися в самосвідому національну спільноту. Кінець XIX століття втілює ці прагнення в реальність. Західноукраїнські землі стали ареною боротьби за самостійне політичне життя. Досягнення українських політичних діячів дали поштовх для створення перших політичних партій які представляли інтереси широких мас населення. Тому вивчення цієї проблеми є надзвичайно актуальним в наш час і потребує детального вивчення.

Оснoву дослідження складають праці українських істориків, що займалися вивченням даної проблеми. Так, робота О. Субтельного [1] присвячена аналізу тодішньої ситуації на західноукраїнських землях. Більш детально досліджено політичну діяльність українських діячів у працях В. А. Борисенка [2], С. Ярославина [3], В. С. Кульчицького [4] та ін. Велику цінність становить зібрання І. Франка [5] як активного учасника національно-державницького руху.

Метою дослідження є розкриття особливостей впливу політичного чинника на перебіг національно-державницького руху на західноукраїнських землях в 1890–1918 роках.

Для реалізації цієї мети в роботі вирішуються такі **завдання**:

- проаналізувати процес становлення політичних партій на західноукраїнських землях;
- з'ясувати зв'язок політичного чинника з національно-державницьким рухом;
- довести значення діяльності політичних сил у становленні української державності.

У другій половині XIX – на початку XX ст. на західноукраїнських землях продовжував активно розвиватися суспільно-політичний рух, у якому діяли різні течії. У 90-х роках XIX ст. він вступив у політичну стадію розвитку. Перші українські політичні партії з'явилися у Галичині. У жовтні 1890 р. у Львові була створена перша на українських землях політична організація європейського типу – Русько-українська радикальна партія (РУРП). У своїй діяльності вона прагнула поєднати теоретичні засади соціалізму з захистом соціальних інтересів українських селян та національних інтересів українців Галичини. Кінцевою метою своєї програмної діяльності радикали вважали соціальне визволення селян та робітників, проголошення незалежності України. У гострій внутрішній полеміці між старими (Іван Франко, Михайло Павлик, Остап Терлецький) та «молодими» (В'ячеслав Будзиновський, Микола Ганкевич, Володимир Охримович та ін.) радикалами вперше в історії українського руху було висунуто й аргументовано постулат політичної самостійності України. Він містився у новій редакції політичної програми РУРП (1895) [6, с. 151].

У 1894 р. з Києва до Львова за рекомендацією Володимира Антоновича переїхав молодий історик Михайло Грушевський. Він обійняв кафедру історії у Львівському університеті і став головою Національного товариства ім. Т. Г. Шевченка (НТШ) (1897 р.). Грушевський брав активну участь у політичному житті Галичини. Разом з Іваном Франком він став ідейним лідером українського національного руху, духовним виразником його єдності з обох боків державних кордонів. За активної участі цих двох лідерів із центристських кіл народовців і радикалів 1899 р. у Львові утворюється Українська національно-демократична партія (УНДП) – наймасовіша і найвпливовіша партія в українському таборі. На своїх установчих зборах ця партія проголосила, що найвища мета її змагань – «дійти до того, щоби цілий українсько-руський нарід здобув собі культурну, економічну і політичну самостійність та з'єднався з часом в одноцільний національний організм...» [1, с. 271]. В її програмі одним з головних пунктів стала найпекучіша проблема українців Австро-Угорщини: поділ Галичини на українську й польську частини й об'єднання Галичини та Буковини в український коронний край. Важливою була також резолюція з'їзду про Наддніпрянщину й Закарпаття. Тут українська політика Галичини вперше після 1848 р. ґрунтувалася на загальнонаціональних принципах.

Після розколу РУРП з неї виділяється марксистське крило, що 1899 р. оформляється в Українську соціал-демократичну партію (УСДП) яка з'явилася майже одночасно з національно-демократичною. Її друкований орган «Воля» писав, що метою українських соціал-демократів є «вільна держава українського люду, українська республіка» [5, с. 48]. УСДП, як і УНДП, також вийшла з лона радикальної партії, перша була в ній лівим крилом, а друга правим. Подібних програмних засад дотримувалися буковинські Національно-демократична партія (БНДП) (1907 р.) та Радикальна партія (1906 р.). З того часу політична самостійність України стала головним гаслом національного руху в Галичині й на Буковині. Усі три партії – націонал-демократична, радикальна, соціал-демократична – стають поборниками політичної самостійності України. Спільна політична платформа уможливила їхню тісну співпрацю у передвоєнне десятиліття та в часи діяльності Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) [7, с. 205].

Терени Галичини і Буковини стали ареною організаційної діяльності першої на Наддніпрянщині Радикальної Української партії (РУП). У Львові було опубліковано її трактат «Самостійна Україна», підготовлений М. Міхновським. У Львові й Чернівцях 1902–1904 рр. перебували закордонні комітети РУП. Львів став місцем проведення її другого з'їзду (1904). Там знаходилась також партійна друкарня, де випускались у світ партійні видання, політичні органи «Добра новина» (1903), «Селянин» (1903–1905), «Праця» (1904–1905), а також брошури листівки, відозви. В Чернівцях виходив орган РУП «Гасло» (1902–1903). Згодом аналогічну

діяльність проводила в Львові – Українська соціал-демократична радикальна партія (1905–1907 р.) [2, с. 129]. Львів був також місцем заснування Української соціалістичної партії (1900). Таким чином західноукраїнські землі відіграли роль бази патріотичних сил Наддніпрянської України, їх організаційно-політичної діяльності, спрямованої проти імперського самодержавницького режиму в Росії.

Усі свої здобутки українцям доводилося виборювати у впертій боротьбі з польською адміністрацією та польськими політичними силами краю. Українсько-польські стосунки на початку ХХ ст. набрали гостро конфліктного характеру, характеру неоголошеної війни, найвизраźнішими проявами якої стали замах на Івана Франка 1897 р., криваві розправи над українськими виборцями, вбивство галицького намісника графа Андрія Потоцького українським студентом Мирославом Січинським (1908) та вбивство польськими студентами одного з лідерів українського студентського руху Адама Коцка (1910). Політична боротьба точилася навколо двох питань: створення українського університету у Львові та проведення виборчої реформи, яка б збільшила представництво українців у галицькому сеймі. У лютому 1914 р. завдяки активним діям митрополита Андрея Шептицького був укладений польсько-український компроміс, згідно з яким українці повинні були одержати третину місць у галицькому сеймі і повноправне представництво у різних сеймових комісіях. Польсько-український компроміс сильно підважив монополію поляків на владу, передусім в освітніх і культурних питаннях. Поляки зобов'язалися не чинити перешкод заснуванню українського університету у Львові.

На початку Першої світової війни представники національно-демократичної, соціал-демократичної та радикальної партій увійшли до складу Головної Української Ради, пізніше до Загальної Української Ради. Вони склали основу політичного представництва українців Австро-Угорської монархії – Української Національної Ради. За даними Сидора Ярославина, у складі західноукраїнської Конституанти (18-19 жовтня 1918 р.) на 33 українських депутати обох палат Державної Ради був один безпартійний (А. Шептицький), 25 представників УНДП, 5 – УРП, 1 – УСДП, 1 – УХСП; із 34 українських послів до Галицького сейму 4 були безпартійними, 24 представляли УНДП, 6 – УРП; із 16 послів до Буковинського сейму один був членом УРП, один належав до УСДП, а решта – до УНДП [3, с. 82]. Вона ухвалила резолюцію про майбутнє утворення на українських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії, Української держави. Йшлося про об'єднання всіх західноукраїнських земель. Група членів Ради 31 жовтня 1918 р. утворила військову організацію на чолі з Д. Вітовським. Уранці 1 листопада 1918 р. вони зайняли Львів. У зверненні до українського населення Галичини говорилося про утворення нової Української держави, в якій вся повнота влади належить Українській Національній Раді.

Але в розвиток подій втрутилися поляки. Вже 28 жовтня 1918 р. у Кракові була створена ліквідаційна комісія, котра заявила про намір перебрати владу в Галичині у свої руки. Головний польський штаб 1 листопада наказав військовим частинам, які склалися з поляків, присягнути на вірність Польщі. Ситуація у Львові, де перебували і українські, і польські підрозділи, швидко загострювалась. Між ними сталися зіткнення. Розпочалася польсько-українська війна 1918–1919 рр., в якій поляки та українці боролися за життєвий простір, за визначення кордонів своїх держав, які зароджувалися на розвалинах Австро-Угорської імперії. Маючи чисельну перевагу, краще озброєнні, очолювані достатньою кількістю офіцерів (в українців відчувався гострий дефіцит не лише озброєння, але й командних кадрів) польські війська досить швидко опанували ситуацію і розпочали планомірний наступ на українські формування [8, с. 215].

За таких умов 9 листопада 1918 року на засіданні Національної Ради визначено назву Української держави – Західноукраїнська Народна Республіка, до складу якої, крім Східної Галичини, входили Північна Буковина і Закарпаття, тобто землі колишньої Австро-Угорської монархії, населені українцями. Держава ЗУНР охоплювала близько 70 тис. кв. км, території з населенням 6 млн. (у тому числі 71 % українців, 14 % поляків, 13 % євреїв, 2 % угорців, румунів та ін.). Невдовзі Буковину захопила Румунія, а Закарпаття спочатку відійшло до складу Угорщини, а у січні-квітні 1919 р. – Чехословаччини. Таким чином, фактично, ЗУНР охоплювала тільки територію Східної Галичини з населенням 4 млн. (75 % українців, 12 % поляків, 11 % євреїв, 2 % – інші національності) [4, с. 177].

Того ж таки дня Українською Національною Радою був сформований вищий виконавчий і розпорядчий орган – Державний Секретаріат на чолі з Костем Левицьким. Наступного дня, 10 листопада, він склав урочисту присягу на вірність українському народові і державі. У складі Державного Секретаріату було 14 міністерств – Державних секретаріатів, які очолювалися державними секретарями: внутрішніх справ (Льонгин Цегельський), зовнішніх справ (Василь Панейко), фінансів (тимчасово Кость Левицький), військових справ (Дмитро Вітовський), судових справ (Сидір Голубович), торгівлі і промислу (Ярослав Литвинович), земельних справ (Степан Баран), шляхів (Іван Мирон), пошт і телеграфу (Олександр Пісецький), праці і суспільної опіки (Антін Чернецький), суспільного здоров'я (Іван Куровець), освіти (мав бути Степан Смаль-Стоцький, тимчасово – О. Барвінський), віросповідання (Олександр Барвінський), публічних робіт (Іван Макух). Крім того був створений харчовий віділ, прирівняний до секретаріату, який очолив Степан Федак [9, с. 29].

Національна рада визначила йому чітку лінію дальшого державного будівництва: вжити необхідних заходів «для з'єднання всіх українських земель в одну державу», не ізолюватися від вже існуючої на сході української

держави, шукати шляхів для утворення єдиної соборної української держави, до об'єднання всіх українських земель, всього українського народу [10, с. 51]. Про негайне об'єднання мова не йшла з огляду на невизначеність політичного становища в Наддніпрянській Україні.

Протягом наступних днів було прийнято ще декілька важливих законів, які стосувалися процесу організації державно-політичної системи ЗУНР. Однак подальші події, пов'язані з наступом на Львів поляків, погіршили становище західноукраїнського уряду і він змушений був виїхати до Тернополя, пізніше – до Станіслава.

Таким чином, саме у 90-х роках XIX ст. національний рух на західноукраїнських землях вступив у політичну стадію розвитку. У той час на ґрунті наявних суспільно-політичних течій утворилися перші політичні партії, були сформульовані їхні програми та політичні гасла, розраховані на участь в їх реалізації широких суспільних верств. Завдяки цьому національна ідея почала оволодівати народними умами, а національний рух, що насував політичного змісту став масовим. Тогочасна демократична інтелігенція на Україні виявилася гідною бути провідником прогресивних сил нації. Національно-культурне відродження в Україні кінця XIX – початку XX ст. заклало підвалини для відновлення української державності.

1. Субтельний О. Україна: історія / О. Субтельний. – К. : Либідь, 1991. – С. 271.
2. Борисенко В. А. До питання про Революційну Українську Партію / В. А. Борисенко // Наукові праці з питань політичної історії. Вип. 169. – К., 1991. – С. 129–131.
3. Ярославин С. Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918–1923 роках / С. Ярославин. – Філадельфія, 1956. – С. 82.
4. Кульчицький В. С. Історія держави і права України / В. С. Кульчицький, М. І. Настюк, Б. Й. Тищик. – Львів, 1996. – С. 177.
5. Франко І. З останніх десятиліть XIX в. / І. Франко // Збір. творів : У 50 т. Т. 41. – К. : Наукова думка, 1984. – С. 48.
6. Політична історія України. Посібник за ред. Танцюри В. І. – К. : Академія, 2001. – С. 151.
7. Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Вид. 2-ге зі змінами. – Львів : Світ, 1998. – С. 205.
8. Литвин М. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів : Інститут українознавства НАНУ; видавнича фірма «Олір», 1995. – С. 215.
9. Чубатий М. Державний лад на Західній Облaсті Української Народної республіки: У пошуках історичної правди. Зб. на пошану Миколи Чубатого, 1889–1974 / Ред. Григор Лужницький і Ярослав Падох // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Т. 205. Історично-філософська секція. Правнича комісія. – Нью-Йорк, 1987. – Ч. 2. – С. 29–30.
10. Костицький М. В. Західноукраїнська Народна Республіка (1918–1923 р.) / М. В. Костицький, Б. Й. Тищик – Львів, 1992. – 51 с.